

Canvi climàtic i benestar social a Barcelona: Històries personals de salut, menjar i pobresa

JOANA DIAZ-PONT¹

Joana.Diaz@uab.cat

LLUÍS REALES²

¹ Departament de Ciència Política i Dret Públic, Universitat Autònoma de Barcelona

² Departament de Mitjans, Comunicació i Cultura, Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

La recerca parteix del problema que comunicar el canvi climàtic i fer visible el seu impacte en el benestar social és un repte complex per a la ciutat. La comunicació climàtica sovint incideix en els factors més negatius i conflictius de la relació entre clima i benestar, destacant la tragèdia i el conflicte. L'objectiu d'aquest article és identificar històries personals que connectin canvi climàtic i benestar en línia amb els plantejaments del *solutions journalism*, un corrent del periodisme constructiu que posa el focus en les evidències, les possibles solucions i el debat que susciten. A partir d'anàlisi documental i entrevistes semi-estructurades, s'exploren els àmbits de la salut, l'economia local i la precarietat en relació amb el canvi climàtic a la ciutat de Barcelona. Es mostren les característiques d'històries que obren el camí cap a un model de comunicació climàtica que pot contribuir a integrar polítiques i inspirar l'acció enfront de l'emergència climàtica.

Paraules clau: benestar social; canvi climàtic, comunicació, ciutat, periodisme constructiu, *solutions journalism*

1. Comunicar el clima amb històries personals i solucions

L'article presenta els objectius, desenvolupament i resultats d'un projecte d'investigació sobre comunicació, canvi climàtic i benestar social a Barcelona¹. La recerca parteix del problema que comunicar el canvi climàtic i fer visible l'impacte que té en el benestar social és un repte complex per a la ciutat, però imprescindible per al benestar dels ciutadans. Ara bé, la comunicació climàtica sovint incideix en els factors més negatius i conflictius de la relació entre clima i benestar, destacant la tragèdia i el conflicte (Foust i O'Shannon Murphy, 2009). Hi ha un corrent del periodisme que mira d'abordar temes sensibles i conflictius d'una manera constructiva i que posa el focus en les possibles solucions i el debat que susciten. El periodisme constructiu o *solutions journalism* recorre a casos concrets, dades i evidències que permetin enfocar la notícia des de la resposta a un problema social determinat, mostrant-ne el context, els protagonistes i les lliçons que se'n poden extreure (McIntyre, 2019). En aquesta pràctica, és habitual fer servir històries personals i casos que permetin a les audiències connectar amb realitats properes, avaluar-les i, eventualment, inspirar l'acció. L'objectiu d'aquesta recerca és identificar històries personals que connectin canvi climàtic i benestar en línia amb els plantejaments del periodisme constructiu i en l'àmbit local.

La comunicació climàtica és una disciplina que se situa en la intersecció entre la comunicació científica, l'ambiental i la política. Aborda l'estudi dels emmarcaments del canvi climàtic que produeixen postures de negació del fenomen que poden frenar la implicació social i l'acció política. En aquesta línia, s'ha avançat en el coneixement de les postures ideològiques i dels comportaments socials més favorables a models de comunicació basats en evidència científica o, en canvi, afins a visions negacionistes del clima (Nisbet *et al.*, 2013). També estudia la politització del canvi climàtic i com s'han confrontat els discursos dels diferents actors clau del canvi climàtic fins a conduir

a la polarització de postures entre els negacionistes i els defensors de polítiques actives (Coffey i Joseph, 2012; Fisher *et al.*, 2012; McCright i Dunlap, 2011). És especialment rellevant per a aquest estudi tot el treball al voltant de l'efecte que té la politització del canvi climàtic sobre la comunicació, els discursos i les percepcions socials. Per exemple, la darrera dècada, s'ha ampliat l'anàlisi de la comunicació sobre polítiques públiques que tendeixen a prioritzar l'adaptació per damunt de la mitigació, i els efectes institucionals que això pot produir, en especial en l'entorn europeu. Remling (2018) mostra com el discurs permet evidenciar la ideologia que s'amaga darrere la concepció de l'adaptació que té la Unió Europea, d'una banda, prioritzant les polítiques d'adaptació enfront de les polítiques de mitigació i, de l'altra, suggerint que l'adaptació més que un canvi social o econòmic requereix confiança en els mercats i la innovació tecnològica. Dewulf (2013) ja augurava, anys abans, l'efecte que podien tenir determinats emmarcaments del discurs polític en la presa de decisions social i institucional: una possible tensió entre adaptació i mitigació com dues àrees en competència, i una tendència a vincular l'adaptació a polítiques toves d'abast local i la mitigació a reptes complexos de governança global.

Els treballs sobre comunicació climàtica centrats en l'anàlisi del discurs ens han permès entendre millor quin impacte poden tenir les polítiques públiques en els comportaments i les ideologies i, eventualment, en la configuració de canvis socials i institucionals. Un dels camps de treball més recents en aquesta àrea intenta aprofundir en l'efecte que la comunicació pot exercir en la configuració de preferències entre diferents polítiques públiques de benestar social. Aquí la preocupació rau a establir si determinades polítiques climàtiques poden entrar en conflicte amb polítiques socials o si, en canvi, poden quedar integrades i acceptades com a polítiques ecosocials, i amb quins efectes i impacte. En un estudi sobre les actituds

---

1. Article basat en la memòria final del projecte "Rostres i rastres del canvi climàtic. Històries que connecten el canvi climàtic amb conseqüències humanes reals a Barcelona". Premis Montserrat Roig 2018, Ajuntament de Barcelona.

socials respecte a les polítiques de benestar social i de canvi climàtic a Europa, Otto i Gugushvili (2020) estableixen que els factors socioeconòmics i ideològics i el context del país són clau en la configuració d'actituds i alerten sobre l'emergència d'una clivella ecosocial a Europa. Els estats europeus han possibilitat estils de vida relativament segurs i saludables, però a un preu elevat en forma de problemes de sostenibilitat ambiental, justícia i desigualtat. Fer front a aquests problemes exigeix un esforç polític i econòmic que la ciutadania pot percebre com incompatible amb l'accés a més benestar social, si aquest s'entén únicament com un millor nivell de vida material derivat de més inversió i tecnologia, i no de canvis de model econòmic (Hausknost, 2019).

Evitar més polarització de la ciutadania en una clivella que confronti benestar social i sostenibilitat ambiental hauria de ser una prioritat en els debats sobre polítiques socials i climàtiques. La integració ecosocial persegueix aquest objectiu, però encara no hi ha una correlació positiva majoritària en forma d'actituds socials favorables a aquests tipus de polítiques, tal com indiquen els estudis citats anteriorment. La comunicació també ha fet seu el repte amb propostes com ara el periodisme constructiu o *solutions journalism*. McIntyre (2019) situa el *solutions journalism* dins del terme més ample de periodisme constructiu i el conceptualitza com un emmarcament de les notícies que se centra en la solució de problemes

recolzada en l'evidència científica. Més concretament, s'interroga sobre l'impacte que poden tenir en les audiències les històries orientades a la solució i conclou que els lectors se senten menys negatius, encara que això no provoqui necessàriament un canvi d'actitud personal enfront del problema en qüestió. Més enllà de la recerca, el *solutions journalism* és una pràctica creixent no només en les redaccions dels mitjans, sinó també en els departaments de comunicació d'empreses i institucions (SJM, s.d.). La clau del *solutions journalism* està en les característiques de les històries que han de fomentar un interès genuí envers el problema en qüestió, han de generar confiança a través de l'evidència científica i han de conduir a l'acció. No és estrany que els informes sobre aquesta pràctica periodística apuntin cap a la comunicació de proximitat com un dels àmbits en què millor es poden identificar històries que permetin connectar, informar i implicar la ciutadania.

En aquest article, s'adopta la lògica del *solutions journalism* per identificar històries que permetin visibilitzar les connexions entre canvi climàtic i benestar social, especialment en l'entorn urbà i concretament a la ciutat de Barcelona. A banda de l'aportació que aquestes històries puguin fer a una comprensió integrada dels problemes socials i climàtics i la implicació ciutadana cap a l'acció ecosocial, també es vol explorar els efectes que aquest discurs pot tenir en l'àmbit institucional i en la governança climàtica urbana.

2. Ciutats, benestar i governança climàtica

Algunes referències que han guiat la investigació en relació amb els lligams entre discurs i institucions inclouen el *discursive institutionalism*, que analitza com un discurs donat es tradueix en disposicions institucionals (Bosomworth, 2018; Schmidt, 2008), la literatura sobre *discourse coalitions*, que estudia els grups d'actors que comparteixen l'ús d'un determinat conjunt d'històries (Dryzek, 2012; Hajer i Fischer, 1999), i la governança climàtica urbana, que s'ocupa d'analitzar el paper de les institucions i les ciutats en les polítiques de canvi climàtic (Bulkeley, 2017; Lee i Koski, 2015).

Les ciutats estan cridades a liderar les mesures sobre canvi climàtic acordades el 2015 en el tractat internacional conegut com els Acords de París, però aquest paper implica importants desafiaments per a les polítiques públiques (Díaz-Pont, 2022). La capacitat de resposta de la ciutat enfront del canvi climàtic depèn, entre altres reptes, de la percepció dels riscos i la seva acceptabilitat social. Aquests elements varien en relació amb els grups d'interès i els sectors afectats i depenen fortament de factors com ara la transparència i la responsabilitat. A la comunicació cal afegir la participació i inclusió de grups

d'interès i grups vulnerables en la presa de decisions i els processos normatius. Però la ciutadania difícilment visualitza com l'afecta el canvi climàtic quan es parla d'Acords de París i molts dels efectes que pateixen els grups més vulnerables ni tan sols es perceben com a impactes del canvi climàtic sobre el benestar social. D'altra banda, els indicadors objectius del canvi climàtic no es tradueixen fàcilment en la noció subjectiva de benestar social. Sovint, la ciutadania no sap com afecta exactament el canvi climàtic a la nostra vida, qui són els afectats o quines conseqüències pateixen.

Les dades més recents de les organitzacions internacionals confirmen el pes creixent de les zones urbanes, tant pel que fa a nombre d'habitants, que augmentarà fins al 80%, com pel que fa a les emissions de carboni, que se situen entorn del 70% de l'energia mundial (European Environment Agency, 2017b; IEA, 2017). Les grans metròpolis es posen d'acord a solucionar tots dos reptes amb polítiques públiques i campanyes de sensibilització en àrees com ara la mobilitat urbana i l'eficiència energètica. Però sovint aquestes campanyes es viuen de manera incòmoda per part de diversos grups i barris, alhora que alimenten la sensació que es tracta d'actuacions de poc impacte global en comparació amb altres àmbits, com ara l'aviació i la indústria.

Però, tot i la percepció ciutadana, l'acord global és que totes les ciutats notaran els efectes del canvi climàtic en més o menys mesura i a través de diferents impactes. A Europa, cal destacar les onades de calor i esdeveniments meteorològics extrems, canvis en els patrons de les pluges, forta inestabilitat dels sòls, canvis en la qualitat de l'aire, bombolles de calor urbana, sequeres, desertificació i erosió costanera (Carter, 2011; European Environment Agency, 2017a). Cadascun d'aquests fenòmens genera o pot arribar a generar un impacte per a la ciutat, tant en diferents sectors d'activitat com també sobre els grups més vulnerables. Els grups de població més vulnerables, segons la mateixa Agència Europea del Medi Ambient, són la gent gran, els infants, les persones amb malalties cròniques, els estrats socials desfavorits i les societats tradicionals. Les estratègies estan, doncs, fortament condicionades per la seva capacitat de contribuir als objectius socials, ambientals i de desenvolupament de la ciutat.

A Barcelona, els estudis identifiquen com a principals efectes del canvi climàtic: l'augment de la temperatura i de la freqüència d'onades de calor, menys disponibilitat d'aigua, l'increment de les inundacions i el retrocés de les platges (Barcelona Regional, 2019). Els reptes que hi van associats inclouen: la salut i supervivència de les persones, la qualitat de vida i seguretat de les persones, la garantia de subministraments, l'augment del cost de la vida i la disminució de la qualitat de l'entorn. L'impacte en el benestar social el trobem en forma de pèrdua de llocs de treball, problemes en l'accés a l'habitatge, més vulnerabilitat en la salut, agreujament de les situacions de precarietat i increment de les persones migrants sense papers. Per fer visible el canvi climàtic, cal fer visibles també les seves conseqüències locals en les persones, mostrant la connexió entre els seus efectes i la pèrdua de benestar social. Partint d'aquesta qüestió, l'article s'ha desenvolupat entorn de la hipòtesi que *el canvi climàtic es tradueix en impactes sobre el benestar social que no es visibilitzen com a tals perquè es manifesten transversalment en forma de precarietat i desigualtat*. Es vol comprovar a través de la identificació i caracterització d'històries personals en què això es produeixi. En els següents apartats es presenta l'estratègia metodològica seguida per obtenir dades sobre canvi climàtic i benestar social a Barcelona i per identificar històries personals. Es descriuen els resultats del treball de camp i es discuteixen a partir de l'anàlisi crítica del discurs.

3. Metodologia, dades i històries

La metodologia ha combinat l'anàlisi documental amb entrevistes en profunditat i observacions. En una primera fase de recerca documental, s'han determinat quines àrees clau del benestar social a Barcelona pateixen els efectes del canvi climàtic. S'ha començat per revisar els principals marcs estratègics i de polítiques sobre canvi climàtic a Barcelona i els estudis que se n'han derivat els darrers anys. L'objectiu és identificar vulnerabilitats en connexió amb els diferents àmbits del benestar social a la ciutat. Per poder trobar punts de connexió del canvi climàtic amb l'estructura social de la ciutat, la recerca s'ha centrat en els estudis i marcs legals que analitzen com l'estructura i metabolisme de la ciutat afecten el clima i condicionen el benestar. Els àmbits principals d'estudi inclouen:

L'entorn. Fa referència a la relació de Barcelona amb els ecosistemes de l'entorn. En aquesta dimensió, es volen identificar vulnerabilitats derivades dels efectes del clima sobre zones naturals, verdes, agrícoles, pastures i boscos i zones litorals. Es vol conèixer quins són els possibles impactes sobre les persones i barris veïns i la desaparició d'activitats humanes i econòmiques.

El metabolisme urbà. Fa referència a les funcions urbanes i el consum associat de recursos energètics, aigua i materials, així com a la generació de residus i emissions. En aquesta dimensió es troba bona part dels indicadors de qualitat ambiental que poden revelar vulnerabilitat en la salut, la seguretat i la mobilitat.

El context urbà. Inclou l'edificació i la forma urbana, l'espai públic, la infraestructura verda i el verd urbà. En aquesta dimensió es troben situacions de vulnerabilitat enfront de la requalificació, la revitalització i la rehabilitació, enfront de l'efecte illa de calor o *urban heat island* (UHI) i els problemes d'accés a l'habitatge i la pobresa energètica.

A partir de l'anàlisi anterior, s'han determinat àrees clau de política social en què els efectes del canvi climàtic es poden manifestar de diferents maneres.

Salut. És l'àrea en què els efectes del canvi climàtic són més visibles, coneguts i comunicats.

També on existeix més investigació i institucionalització. A partir de l'anàlisi documental d'institucions de l'àmbit de la salut i associacions de malalts, s'han buscat històries sobre les connexions amb el canvi climàtic següents:

- Possible agreujament dels efectes de la contaminació sobre la salut.
- Increment d'al·lèrgens i problemes respiratoris i de la pell associats.
- Increment de patologies infeccioses.
- Canvis en l'alimentació.
- Problemes respiratoris derivats de l'ozó i relació amb tempestes.

Atur, economia social i promoció. El treball se centra en l'activitat primària a Barcelona i voltants, sobretot per enriquir el debat sobre sobirania alimentària. També es volen estudiar els efectes del canvi climàtic sobre el segon sector d'activitat a Barcelona, el comerç. S'han buscat històries de:

- Activitat pesquera. Tot i que afecta només 324 treballadors a Barcelona, representa molt bé els efectes del clima sobre la precarietat i les conseqüències en els models comercials i d'abastament d'aliments.
- Activitat agrícola. Tot i que s'ubica a l'àrea metropolitana, representa molt bé les conseqüències en la sobirania alimentària.

Pobresa, desigualtat i justícia social. Aquest bloc se centra en els conceptes de desplaçat i refugiat climàtic. A partir dels contactes amb associacions d'immigrants, s'identifiquen casos que contextualitzin situacions de desigualtat, injustícia i pobresa que es donen a escala global, però es viuen a escala local. Es posa el focus en els casos del Senegal, Hondures i les Filipines, països que han patit fortament els impactes del canvi climàtic en activitats ja molt vulnerables, com ara la pesca i l'agricultura.

A partir d'aquestes àrees, s'ha establert contactes amb actors i institucions per identificar els efectes del canvi climàtic a la ciutat. La recerca s'ha concretat en la identificació d'uns 40 contactes, entre ciutadanes i ciutadans, representants d'institucions, organitzacions i persones expertes en diferents àmbits de polítiques socials. S'ha conduït un total de 13 entrevistes semi-estructurades.

A continuació, es presenten els resultats de l'anàlisi documental i les entrevistes.

3.1. IMPACTES DEL CANVI CLIMÀTIC A BARCELONA

Aquest apartat sintetitza la primera fase d'anàlisi documental de les àrees clau del benestar social a Barcelona que pateixen els efectes del canvi climàtic basats en la Llei 13/2017 de canvi climàtic a Catalunya, el Pla Clima 2018-2030 de Barcelona i estudis de l'impacte del canvi climàtic a Barcelona i els escenaris de futur.

La *Llei 16/2017 de canvi climàtic de Catalunya*, aprovada l'1 d'agost del 2017, assumeix els mateixos objectius que marca la legislació comunitària europea que té per objectiu reduir les emissions de gasos d'efecte hivernacle (GEH): el 40% per al 2030, el 65% per al 2040 i el 100% per al 2050, respecte als valors del 1990. A Catalunya, les emissions han seguit una evolució creixent des del 1990 fins al 2005, any que va marcar un pic i a partir del qual han anat decreixent. Aquest marc legal incideix prioritàriament en la promoció de les energies renovables, l'autoconsum i l'energia distribuïda i en la reducció d'emissions derivades del transport. Es prioritzen la sobirania energètica i la reducció d'emissions i contaminació atmosfèrica.

El *Pla Clima 2018-2030 de Barcelona* es va aprovar el 26 d'octubre del 2018 en el plenari del Consell Municipal. S'articula entorn de quatre eixos: mitigació, adaptació, justícia climàtica i acció col·lectiva. Dins d'aquest pla, destaquen els programes i mesures relacionats amb la qualitat de l'aire, la contaminació i la mobilitat. S'incideix des de diferents fronts en temes relacionats amb el metabolisme urbà, les funcions urbanes i el consum associat de recursos energètics, aigua i materials, així com la generació de residus i emissions. Per a aquesta recerca, interessen els plans que incideixen en temes de salut, seguretat i mobilitat. També s'hi preveuen accions relacionades amb el context urbà, incloent-hi l'edificació i la forma urbana, l'espai públic, la infraestructura verda i el verd urbà. En relació amb aquestes accions, interessen qüestions relacionades amb la requalificació dels usos del sòl i la rehabilitació urbana, així com problemes d'habitatge que calgui considerar per adaptar-se al canvi climàtic.

En treballs de Barcelona Regional (2017, 2019), es projecten dos escenaris climàtics futurs: el *compromès*, en què s'assoleixen els compromisos dels Acords de París (augment global d'entre +1,5 °C i 2 °C), que a Barcelona significaria un augment de temperatura de +1,6 °C a mitjan segle i de +1,7 °C a finals de segle, i una reducció de la precipitació del -14% a finals de segle; i el *passiu*, en què no es pren cap mesura (augment global molt superior a 2 °C) i que a Barcelona suposaria un increment de la temperatura de +2 °C a mitjan segle, que arribaria als +3 °C a finals de segle. Partint d'aquests escenaris passats i futurs, el treball se centra en els impactes a Barcelona següents:

Augment de la temperatura (1,6 °C des del 1950) i *onades de calor* més freqüents. Barcelona té una amplitud tèrmica moderada, amb una temperatura mitjana anual de 17,6 °C (màxima mitjana anual 20,8 °C i mínima mitjana 14,3 °C). El clima de Barcelona té un efecte termoregulador a causa del mar Mediterrani. La temperatura mitjana anual a Barcelona s'ha incrementat a un ritme de +0,08 °C/decenni des del 1780. Actualment, té una onada de calor cada quatre anys. Aquest fenomen podria passar a dues per any a finals de segle en l'escenari compromès o a quatre o cinc per any en l'escenari passiu. Els estudis presenten un mapa de vulnerabilitat de la ciutat davant les onades de calor considerant la població de més de 75 anys, el comportament energètic dels edificis més afectats per les onades de calor, la manca de vegetació i l'indicador socioeconòmic de formació insuficient. Destaquen com a barris vulnerables davant les onades de calor els propers al Besòs, part d'Horta i el Guinardó, el Poble-sec, la Barceloneta i gran part del districte de Sants-Montjuïc.

Menys disponibilitat d'aigua. A la ciutat de Barcelona, els consums principals estan associats al sector domèstic (38,2%), que utilitza aigua de qualitat potable, i al sector comercial-industrial (22,9%), que fa servir aigua de qualitat potable i aigua freàtica. Els usos públics (21,8%) inclouen l'aigua emprada per netejar els carrers i per mantenir els espais verds i les fonts ornamentals. Tot i que els usos agrícoles són els que tenen menys pes a la ciutat de Barcelona, en aquesta recerca s'amplia l'abast de l'estudi a l'àrea metropolitana de Barcelona i s'inclouen els efectes de les sequeres recurrents en menys disponibilitat d'aigua per a l'agricultura i ramaderia periurbana i

les possibles conseqüències en la sobirania alimentària a Barcelona.

Increment de les inundacions i desbordament de la xarxa per episodis de pluja torrencial. A Barcelona, hi ha una lleugera tendència cap al descens de la pluviometria anual de -0,6 mm/dècada. Però això es combina amb una freqüència més alta d'episodis extrems o anomalies. Les zones amb més perill d'inundació són les que tenen menys capacitat de drenatge de la xarxa, un pendent més baix i superfície de conca més gran. En els escenaris futurs projectats en l'informe, es posa de manifest la fragilitat del sistema en zones que ara ja estan afectades per la inundabilitat, com ara el Paral·lel, el Poblenou, l'eix de la Diagonal, Sant Andreu, Badal i Sant Martí.

Perill d'incendis. L'augment de les temperatures i la disminució de la precipitació a causa del canvi climàtic potencien l'estrès hídric i la inflamabilitat de la vegetació i, per tant, l'augment del perill d'incendis. En el cas de Barcelona, està molt centrat a la zona de Collserola (Vallvidrera, Tibidabo, les Planes, etc.), els barris adjacents (Sant Genís dels Agudells, Montbau, Horta, Canyelles, Torre Baró, etc.) i els contraforts. La zona on es preveu que hi haurà un increment del perill més destacat és al barri de Vallvidrera, al Tibidabo i a les Planes.

Efecte illa de calor. Els estudis analitzen el potencial d'acumulació de calor de la superfície urbana i identifiquen les zones amb més poder acumulatiu a Barcelona: les associades a la ronda de Dalt, la ronda Litoral, el Bon Pastor, la plaça Espanya, el polígon industrial de la Zona Franca, la zona portuària i Sant Martí. A Barcelona, l'efecte illa de calor provoca diferències de temperatura entre el centre de la ciutat i els voltants de 3 a 8 °C.

Retrocés de les platges. L'estudi preveu que les platges més vulnerables de Barcelona són les de ponent, com ara la de Sant Sebastià i la de la Barceloneta, on la reducció de zona de platja és més gran i on, en episodis de temporal, l'aigua pot arribar al passeig marítim. Aquests efectes es notaran en la pressió superior del turisme sobre les platges i la pèrdua de diversitat a la zona de costa.

Qualitat de l'aire. S'identifica com un dels problemes ambientals més importants de la ciutat. Preocupen el diòxid de nitrogen (NO₂) i les par-

tícules en suspensió (PM₁₀ i PM_{2,5}) i, en menys grau, l'ozó troposfèric (O₃). Les projeccions fetes indiquen que, si es mantingués la tecnologia actual, els efectes del canvi climàtic podrien comportar un augment en la concentració anual dels tres contaminants analitzats. L'increment seria alt en les partícules PM₁₀ i PM_{2,5} i mitjà en NO₂.

A partir d'aquesta anàlisi, s'han identificat institucions i organitzacions a l'àrea de Barcelona amb objectius i programes convergents amb els reptes socials i climàtics descrits anteriorment. Partint de l'anàlisi documental i de més de 40 contactes amb institucions i organitzacions de diferent tipologia, s'ha acabat fent 13 entrevistes semiestructurades en tres àmbits:

- a. Salut i barris. Es va contactar amb hospitals (Sant Joan de Déu, Parc Taulí, Fundació Pere Claver), centres de recerca (Institut Global Health, Centre Anàlisi i Programes Sanitaris) i associacions de malalts (ADEA [malalts de dermatitis atòpica], AEPNAA [al·lèrgies], A Tot Pulmó).
- b. Atur, economia social i promoció. Es va contactar amb grups de recerca (UAB, UB), Mercabarna, Unió de Pagesos, gremis de venedors de verdures i de majoristes de peix fresc i congelat, confraria de pescadors, associacions de comerç i cooperatives de consum.
- c. Pobresa i desigualtat. Es va contactar amb experts en migracions, pobresa i gènere (UAB, UB), Sindicat de Manters, Associació Amistad Mujeres Filipinas, Associació Hondures, Mujeres Migrantes Diversas i Fridays for Future Barcelona.

4. Històries sobre benestar i canvi climàtic a Barcelona

Les entrevistes han permès identificar diverses històries personals al voltant del canvi climàtic situades a la ciutat de Barcelona. En aquest article, s'hi aprofundeix i es presenten fragments de diferents històries de vida que s'han caracteritzat entorn de tres temes: les relacions entre el canvi climàtic i la salut (4.1), entre el canvi climàtic i l'alimentació (4.2) i entre el canvi climàtic i la pobresa (4.3).

4.1. SALUT, BARRIS I CANVI CLIMÀTIC

La salut és l'àrea en què els efectes del canvi climàtic s'expressen de manera explícita en el discurs, tot i que es fa en relació amb la qualitat de l'aire. El canvi climàtic agreuja els efectes de la contaminació atmosfèrica i afegeix nous riscos de salut. Seguint el rastre d'aquests diversos efectes, se'n troben les conseqüències sobre grups i individus concrets, sovint ja vulnerables en diferents àrees de política social. Això es visualitza als barris de Barcelona i es manifesta a través de plataformes veïnals de protesta i defensa de la salut. Eixample Respira n'és un exemple. A continuació, es presenta el testimoni de dues de les membres d'aquesta plataforma: la Sònia, que treballa al barri de l'Eixample i pateix problemes respiratoris i d'al·lèrgia, i la Lluïsa, que és veïna i s'implica a través de l'activisme.

“Fa temps, vaig tenir problemes de salut. Els metges em van començar a demanar que em fes proves, primer, de sang, d'orina... i em van dir: «Has de començar a fer un registre de tot el que fas: on vas, què menges, com et rentes la roba, què beus... Analitzar tot el que fas per veure per d'on ve el problema.» I aquesta barreja de treballar aquí, de moure'm pel carrer i estar especialment alerta em va fer saltar, adonar-me de coses que m'estaven passant. Per exemple, passava pel carrer Aragó i em rajava

el nas com si estigués constipada, o passava per Gran Via i el coll se'm tancava més. Ostres, això no és normal.” (Sònia, Eixample Respira)

“Eixample Respira és més d'estómac que de cap. Som molt conscients que el port genera unes emissions probablement més grans que el trànsit. Però com a veïna el que m'està afectant la salut, el que fa rajar el meu nas és el cotxe. Estem contra els cotxes.” (Lluïsa, Eixample Respira)

“Quan vas al metge i tens una asma greu, et diran que vagis fora de Barcelona. O quan hi ha un episodi de contaminació, potser, que no surtis gaire de casa. Al final, la culpabilització no és tant de qui causa el problema sinó de qui el pateix. Doncs potser si els nostres metges també incorporen el coneixement científic i pregunten a quin carrer vius... A veure si totes les bronquitis que està tenint el meu fill estan vinculades al fet que viu al carrer Urgell, al carrer París... Potser aquí, preventivament, i ja podem parlar també econòmicament, si fas una bona prevenció, el sistema sanitari...” (Sònia, Eixample Respira)

“A Barcelona, el tema [de salut] més urgent és la contaminació atmosfèrica. Els efectes són al·lèrgies i asma, sobretot en els nens, i també retard de l'aprenentatge.” (Josep, metge d'un CAP de Barcelona)

“Amb el canvi climàtic, es modifiquen la pol·linització, els virus i les *tormentes*, que trenquen les espores i empitjoren el problema. En condicions normals, no dones tractaments de llarga durada, perquè s’entén que quan desapareix el pol·len s’acaba el problema. Però, l’any passat, per exemple, no va ploure fins l’abril. O sigui que una temporada que sol durar unes setmanes es va allargar molt més temps i va causar problemes molt greus a moltes persones. El que més ens sorprèn és que els problemes no són només en nens i vells. El problema més *llamatiu* l’hem tingut amb gent jove, de 20 a 40 anys, que no tenia antecedents ni tan sols de problemes de rinitis i asma. Hi ha hagut molts casos.” (Montse, pneumòloga)

“El mesurador de Gràcia, a Gal·la Placídia dona uns resultats brutals i la gent es queixa. Diuen: «Sí, aquí heu tallat el trànsit, heu fet Gràcia la zona amb més quilòmetres *peatonals* i resulta que ens dona una qualitat de l’aire horrible. Què passa?»” (Xavier, investigador)

“La comissió d’escoles estem primer perquè les famílies sàpiguen aquestes coses i anar *difundint* el coneixement científic. L’altre aspecte és treballar amb els metges. Impliquem escoles de tota la ciutat, no només del districte. Tenim a *change.org* crec que gairebé 10.000 persones que han signat el manifest. Ara, d’escoles, 110-115, perquè cada dia canvia; això és molt viu. També volem començar amb comerços; treballar com una xarxa.” (Lluïsa, Eixample Respira)

4.2. MENJAR, NATURA I CANVI CLIMÀTIC

En explorar l’activitat primària a Barcelona i voltants, s’identifiquen projectes d’economia social alineats amb el debat de la sobirania alimentària. S’exposa la fragilitat dels sistemes naturals enfront de fenòmens extrems com ara temporals, sequera i incendis. Aquests fenòmens també evidencien la vulnerabilitat del sistema de producció i distribució de determinats aliments a causa del canvi climàtic. Es posa en relleu el model de sobirania alimentària i la necessitat d’integrar les zones agrícoles periurbanes en les polítiques socials. Sorgeix l’oportunitat de realçar iniciatives de l’economia social. Les històries de vida del Salva i el Pep mostren com a Vallvidrera es pot fer producte ecològic de proximitat, recuperar llavors centenàries, gestionar el bosc i evitar incendis i fer, alhora, un projecte educatiu i de salut.

“En aquell moment, parlem de fa deu anys, tot el discurs de canvi climàtic, de l’emergència no havia aterrat, no estava tant [present], no eren conscients com ara. Vull dir que s’ha posat al dia. El canvi climàtic està a tot arreu, l’estem notant. En uns anys, va baixar molt el tema de l’aigua: el 2014 o el 2015, a Collserola va ploure gairebé el 50% del que plou. El bosc va néixer aquí fa molts anys. Hi ha arbres que tenen 500 anys. No poden agafar el vehicle i marxar d’aquí i *anà’ns-en* més al nord a buscar uns climes més propicis. Ho poden fer els insectes, però aquest bosc s’ha de gestionar.” (Salva, Cooperativa Can Pujades)

“Hi ha ara mateix una xarxa de ciutats per l’agricultura que fan polítiques alimentàries locals i que no només tenen en compte com es produeix un aliment, sinó tot el que envolta el fet alimentari. Que no és només produir aliments, sinó també tenir en compte l’estació en què estan i els circuits interns, apostar per la proximitat, sobretot perquè no té petjada ecològica

pràcticament, i dinamitzar l'economia local. Si és una empresa multinacional, els beneficis se'n van a les Bahames o a qualsevol lloc, i es treuen del territori. En canvi, els circuits locals permeten que hi hagi tota una sèrie d'actors que puguin anar fent. I aquí entren també les escoles, els menjadors escolars, restaurants, comerços locals i tota una sèrie d'actors que hi poden sumar. Per això, fer política alimentària local no és només veure què fan els pagesos, o ajudar els pagesos a produir, sinó que, sobretot, és contribuir a fer aquests vincles entre l'ecosistema alimentari local." (Pep, investigador)

"A Collserola, el nostre barri, hi vivim 4.500 persones. Som veïns de Barcelona. [...] [Amb la cooperativa], nosaltres volem fer projecte mediambiental, educatiu, econòmic i projecte de salut. Hi ha l'escola Xiprer. Amb la cuina es pot tancar tot el cicle de l'alimentació. L'objectiu és intentar lligar tot aquest consum amb aquesta proximitat. [A més, els alumnes] poden anar a veure el camp i poden anar a ajudar. [...] Hi ha un projecte de ramats itinerants, per mantenir el bosc i amb franges de protecció que ajuda a aquest canvi." (Salva, Cooperativa Can Pujades)

"Amb el model agrari estàndard, no té sentit recuperar tot això. Hi ha 4.000 hectàrees disseminades per allà en petits trossos. No és rendible. Molt esforç només per produir un monocultiu per l'exportació. No té sentit. Sí això es recupera, ha de ser amb un altre paradigma. Més sostenible en termes ambientals, ecològics, de proximitat i que permeti

guanyar-se la vida dignament a tota una sèrie de gent sense explotar d'altres o sense autoexplotar-se. Aquí també hi ha una part d'autoprotecció del món ecològic." (Pep, investigador)

4.3. POBRESA, FEINA I CANVI CLIMÀTIC

Diferents oficis i sectors econòmics veuen la seva activitat afectada pel canvi climàtic, tot i que sovint de manera indirecta. La pesca a Barcelona ha canviat a causa de transformacions econòmiques i culturals que afecten la demanda, però també cal posar de manifest com el canvi climàtic global impacta els ecosistemes marins i provoca precarietat local. En Pau, a la Barceloneta, i en Daouda, al Senegal, pertanyen a la tercera generació de famílies pescadores que han vist com canviava la seva activitat amb el clima. En Pau coneix la precarietat dels immigrants, amb qui ha treballat a la barca. En Daouda ha patit aquesta precarietat des que va abandonar la seva terra per falta de pesca fins que es va implicar en el Sindicat de Manters.

"Toda mi familia son pescadores, menos yo. Mis hermanos, pescadores, mi abuelo era pescador, mi padre, no, porque vivía en la carretera, conductor de coche. Pero todos mis hermanos son pescadores. A parte de mi padre, todos son pescadores. [...] En Senegal, por ejemplo, la gente se iba a pescar con una patera pequeña e iban por la mañana temprano antes de la una. Cuando vuelven, traen pescado, venden la mitad y la otra la llevan a casa para comer. Entonces, ya tenían asegurada su vida. Entonces, cuando llegó el cambio climático también afectó bastante al mar, porque los peces que estaban allí ya no existen, y el mar está más movido que antes y ya sabes que el mar está subiendo más y entrando en

la tierra. Y lo sabemos porque los científicos dicen que cada diez años se sube como cinco centímetros. Pero ahora es más, porque si te vas a Saint Louis, donde viven mis padres, el mar ya comió toda la ciudad, casi. Este año, lo pasaron supermal. Algunos el agua estaba dentro de sus casas, rompieron los muros [y] algunos murieron.” (Daouda, Sindicat de ManTERS)

“No sé la generació de pescadors que som aquí a la Barceloneta. La meva família eren pescadors de la Ribera i els van fotre fora per construir la Ciutadella, i els van obligar a comprar una casa al barri de la Barceloneta. Encara vivim els meus germans i jo aquí, dins del barri. [...] Des de fa deu anys aproximadament, notem un canvi en el tipus de peix que agafem. Estem agafant una espècie de gamba blanca que s’agafa a l’Atlàntic. Quan jo era petit, agafàvem 1 o 2 quilos d’aquest tipus gamba blanca. Ara, en podem agafar 50, 60 i 100 i 120 quilos. Hem augmentat la salinitat. La presa d’Assuan es va construir [a Egipte] i és on van a parar tots els nutrients que baixaven del riu Nil. Això d’agafar 30.000 tones de seitó a l’any [mentre que l’any] següent en vam agafar 3.000... L’estem cagant en moltes coses. Tota la sorra acumulada que està al pantà de Sau... Aquesta sorra i els nutrients haurien d’estar a les platges. Agafem espècies penegals que no haurien d’estar aquí, que haurien de ser a l’Atlàntic. Les espècies autòctones, per exemple, van retrocedint.” (Pau, Confraria de Pescadors de Barcelona)

“Uno no espera ganar[se] la vida con [el trabajo de] mantero; es solamente para sobrevivir. Ganar la vida dignamente es que te den un papel y te *dicen* la norma de tu trabajo, tus horarios, te *garantizan* el seguro social, el IRPF que tienes que pagar, el IVA y todos los impuestos que tenemos que pagar... Fui el *primer* que estuvo haciendo de mantero antes y después. Tenía muchos amigos que son manteros. Estuve allí, *llevo* manteros y decimos: «Tenemos que cambiar la vida. Porque estar aquí, estando en casa solito, hablando solo, diciendo *mismo* tonterías... *Tengamos* que ir, salir a la calle para saber realmente de la vida y de la sociedad. Así también *tenemos* amigos, *tenemos* amigas, *tenemos* compañeros, así *conectamos* con la sociedad.» [Y por todo eso,] empezamos con el sindicato. “ (Daouda, Sindicat de ManTERS)

“Els pescadors, els patrons som autònoms. Els mariners estan contractats i estan en el règim general de la Seguretat Social. El perfil ha canviat: tu voldries embarcar-te ara i no podries perquè necessaries un curset de salvament, un curset contra incendis i una història que es diu la competència marinera. Si tu no tens aquests papers, no t’embarques.” (Pau, Confraria de Pescadors de Barcelona)

Els relats que aquí es reproduïen parcialment dibuixen històries que apunten cap a vincles més o menys explícits entre temes de salut, pobresa i desigualtat i el canvi climàtic. A continuació, es discuteixen els resultats posant l’accent en l’anàlisi del discurs i les implicacions per a la comunicació climàtica i la governança urbana.

5. Discussió a mode de conclusions

Una anàlisi crítica del discurs mostra com a resultat més destacable que el canvi climàtic encara no es veu com un problema transversal, sinó com una política vectorial, tant entre actors públics com socials. Això es fa particularment evident en l'àrea de salut. Quan es parla dels problemes de salut, s'invoquen dades sobre contaminació atmosfèrica local i, en canvi, quan s'apunten solucions apareix el discurs climàtic i es plantegen polítiques de mobilitat. Es construeix un discurs recolzat en evidència científica a partir de la relació entre salut i contaminació atmosfèrica local, però la connexió de la salut amb el canvi climàtic és més forçada. Les solucions que es plantegen funcionen molt bé per connectar salut i contaminació atmosfèrica, o cotxe i canvi climàtic. Però la relació integrada entre tots els factors no queda tan clara. Per exemple, en cap entrevista s'han aportat idees sobre la relació entre salut i canvi climàtic o entre contaminació atmosfèrica local i canvi climàtic. Com a conseqüència, les propostes són molt sectorials, orientades com ara cap a l'actuació en polítiques de mobilitat urbana. El risc d'aquestes propostes és que es percebi que pot haver-hi competència directa entre polítiques de mobilitat i polítiques de salut. Dit d'altra manera, el discurs cotxe-salut pot polaritzar entre els qui aposten per invertir en salut i els qui ho fan per invertir en reducció del trànsit. I aquesta polarització pot emascarar un discurs salut-canvi climàtic més integrador que incorpori l'evident impacte del trànsit en la qualitat de l'aire a la ciutat, però en què s'incorporin també al debat altres qüestions, com ara el model de planificació urbana i la intensa construcció i emissió de partícules en suspensió, la freqüència més alta de fenòmens climàtics que agreugen episodis de baixa qualitat de l'aire, els hàbits saludables i tots aquells temes que permetin visibilitzar l'efecte del canvi climàtic sobre la salut.

En l'àmbit de l'entorn natural i l'economia local, es fa fort el discurs de la sobirania alimentària. Aquí, el discurs mostra més connexions entre economia, medi natural i canvi climàtic, però, en el cas del canvi climàtic, aquestes connexions continuen sent molt difuses. Se'n parla en termes molt genèrics i, de nou, sense aportar dades com, per exemple, indicadors sobre els efectes del canvi climàtic en el subministrament d'ali-

ments frescos a l'àrea de Barcelona i l'impacte d'això sobre el model agroalimentari. Continua predominant un discurs que pot confrontar les polítiques agroalimentàries de suport a l'economia de proximitat amb les polítiques climàtiques i contribuir a més polarització.

Respecte de l'àmbit de la desigualtat i la pobresa, el discurs és especialment ambigu i dispers pel que fa a les connexions amb el clima. Hi són, però el suport amb evidències és llunyà i sovint més emocional i ideològic que avalat amb dades en el discurs. Aquí, la retòrica destaca per damunt de l'evidència amb expressions que darrerament han fet fortuna, com ara el concepte de "refugi climàtic". La manca d'indicadors més sòlids de connexió entre pobresa i clima a la ciutat pot, de nou, confrontar polítiques socials i polítiques climàtiques.

En conclusió, el projecte mostra que les històries individuals no són fàcils d'identificar i, sovint, estan inserides dins de moviments col·lectius que formen part de la societat organitzada. La ciutadania de manera individual no té mecanismes per connectar els seus problemes amb el canvi climàtic, ho ha de canalitzar a través de moviments organitzats: associacions i plataformes veïnals, cooperatives, associacions i organitzacions de salut. En l'àmbit acadèmic, hi ha un discurs més elaborat, però que no sempre connecta amb la ciutadania i els seus problemes i prioritats individuals, sinó que ho fa amb les polítiques públiques i requisits institucionals necessaris per fer-hi front.

Pel que fa a les històries identificades, els trets comuns són:

- Se centren en les conseqüències a la ciutat i no en les causes del canvi climàtic.
- Exploren la perspectiva "humana", sobre persones, i no sobre el medi físic. És cert que potencien una visió androcèntrica del canvi climàtic, però per evidenciar la transversalitat dels seus efectes en les polítiques socials en el context urbà.
- Fan evidents les polítiques socials afectades, però eviten el catastrofisme. Posen

en valor les polítiques de: salut, habitatge i barris, precarietat laboral, migració.

- Ofereixen una visió positiva de governança: cooperació institucional, social i cívica, creació de capital social i paper de les institucions. Des de la ciutat, cal coordinació de les esferes pública, privada i cívica.

La recerca ha mostrat que el canvi climàtic es tradueix en impactes sobre el benestar social que no sempre es visibilitzen com a tals perquè es manifesten transversalment en forma de problemes de salut, precarietat i desigualtat. Persones expertes, institucions i comunitats afectades elaboren un discurs amb vocació integradora, però en què totes les connexions possibles no sempre són òbvies. Com a conseqüència, la integració entre benestar social i canvi climàtic opera en un espai difús, que podria ser insuficient per combatre la bretxa ecosocial i que, en canvi, podria conduir a més polarització si es basa en la contraposició de polítiques. Tanmateix, les històries identificades tenen molts dels elements del *solutions journalism*, ja que narren la manera com la ciutadania s'organitza davant els reptes socials, amb un discurs crític però en positiu enfront dels problemes globals i locals. Es tracta d'històries que obren el camí cap a un model de comunicació climàtica que pot contribuir a integrar polítiques clau per al canvi climàtic en àmbits com ara la salut, la previsió social, la mobilitat, la planificació urbana i l'economia local.

Referències

Barcelona Regional (2017). *Introducció al canvi climàtic*. Barcelona.

Barcelona Regional (2019). *Estudi dels impactes del canvi climàtic a Barcelona*. Barcelona.

Bosomworth, K. (2018). A discursive-institutional perspective on transformative governance: A case from a fire management policy sector. *Environmental Policy and Governance*, 28, 415-425. DOI: 10.1002/eet.1806.

Bulkeley, H. (2017). Cities and governance. Dins M.P. Sutto (ed.). *Urban Climate Change Crossroads* (pp. 29-38). Londres: Routledge. DOI: 10.4324/9781315548906.

Carter, J.G. (2011). Climate change adaptation in European cities. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3(3), 193-198. DOI: 10.1016/j.cosust.2010.12.015.

Coffey, D.J. i Joseph, P.H. (2012). A Polarized Environment: The Effect of Partisanship and Ideological Values on Individual Recycling and Conservation Behavior. *American Behavioral Scientist*, 57(1), 116-139. DOI: 10.1177/0002764212463362.

Dewulf, A. (2013). Contrasting frames in policy debates on climate change adaptation. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 4(4), 321-330. DOI: 10.1002/wcc.227.

Díaz-Pont, J. (2022). Visibilising the climate in social policies in Barcelona: Connections in the urban context. *Critical Social Policy*, 1, 119-139. DOI: 10.1177/02610183221089010

Dryzek, J.S. (2012). Paradigms and Discourses. Dins L. Rajamani i J. Peel (eds.). *The Oxford Handbook of International Environmental Law*. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199552153.013.0003.

European Environment Agency (EEA) (2017a). *Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016*. Luxemburg.

European Environment Agency (EEA) (2017b). *Trends and projections in Europe 2017. Tracking progress towards Europe's climate and energy targets*. Luxemburg.

Fisher, D.R., Waggle, J. i Leifeld, P. (2012). Where Does Political Polarization Come From? Locating Polarization Within the U.S. Climate Change Debate. *American Behavioral Scientist*, 57(1), 70-92. DOI: 10.1177/0002764212463360.

Foust, C.R. i O'Shannon Murphy, W. (2009). Revealing and reframing apocalyptic tragedy in global warming discourse. *Environmental Communication*, 3(2), 151-167.

Hajer, M.A. i Fischer, F. (1999). *Living with nature: environmental politics as cultural discourse*. Nova York: Oxford University Press.

Hausknost, D. (2019). The environmental state and the glass ceiling of transformation. *Environmental Politics*, 29(1), 17-37. DOI: 10.1080/09644016.2019.1680062.

IEA (2017). *CO2 Emissions From Fuel Combustion Highlights 2017*.

Lee, T. i Koski, C. (2015). Multilevel governance and urban climate change mitigation. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 33(6), 1501-1517. DOI: 10.1177/0263774X15614700.

McCright, A.M. i Dunlap, R.E. (2011). The Politicization of Climate Change and Polarization in the American Public's Views of Global Warming, 2001-2010. *Sociological Quarterly*, 52(2), 155-194. DOI: 10.1111/j.1533-8525.2011.01198.x.

McIntyre, K. (2019). Solutions Journalism: The effects of including solution information in news stories about social problems. *Journalism Practice*, 13(1), 16-34. DOI: 10.1080/17512786.2017.1409647.

Nisbet, E.C., Hart, P.S., Myers, T. et al. (2013). Attitude Change in Competitive Framing Environments? Open-/Closed-Mindedness, Framing Effects, and Climate Change. *Journal of Communication*, 63(4), 766-785. DOI: 10.1111/jcom.12040.

Otto, A. i Gugushvili, D. (2020). Eco-social divides in Europe: Public attitudes towards welfare and climate change policies. *Sustainability*, 12(1), 1-18. DOI: 10.3390/SU12010404.

Remling, E. (2018). Depoliticizing adaptation: a critical analysis of EU climate adaptation policy. *Environmental Politics*, 27(3), 477-497. DOI: 10.1080/09644016.2018.1429207.

Schmidt, V.A. (2008). Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse. *Annual Review of Political Science*, 11(1), 303-326. DOI: 10.1146/annurev.polisci.11.060606.135342.

SJN (s.d.). *Impact*. Recuperat de <https://www.solutionsjournalism.org/impact> (accedit el 24 de gener del 2023).